

ДОЛАЗАК РУСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ НА ЦЕТИЊЕ ПОВОДОМ ПРОГЛАШЕЊА ЦРНЕ ГОРЕ ЗА КРАЉЕВИНУ

Међу страним делегацијама које су дошле на Цетиње поводом проглашења Црне Горе за краљевину 15. августа 1910. године била је и руска делегација. Међутим, закаснила је четири дана. Дошла је тек 19. августа. Члан Делегације пјешадијски генерал П. Паренсов каже да због тога не треба жалити. С обзиром да су проглашењу присуствовале крунисане главе – краљ Бугарске и краљ Италије, принчеви и многе друге високе личности, руској делегацији не би могла бити указана изузетна пажња која им је указана од стране Краља, власти и народа. Црногорци су им говорили: „Добро сте урадили што сте дошли када су остали отишли. Могли смо са вама стално бити . . . Ви сте на наш нови живот ставили посљедњи печат“ (П. Паренсов, **На торжествах в Черногории и Софийском съезде**, стр. 16).

О доласку руске делегације, срдачном дочеку у Црној Гори и пријатним утисцима генерал Паренсов одржао је у септембру 1910. предавање пред Славјанским обшчеством у Петрограду.¹ Предавање је објављено у листу „Славянские известия“. Редакција је израдила сепарат чији наслов гласи **На торжествах в Черногории и Софийском съезде** (67 стр.). Наслов је изнад текста.

Из Лењинове библиотеке (Москва) добио сам микрофилм сепарата, и то без насловног листа на основу којег би се, вјероватно, могло установити када је и гдје текст штампан (у руској **Большој енциклопедији** нема податка о листу „Славјанские известия“ на основу којих би се могло

¹ Словенско добротворно друштво у Петрограду основано је 1868. године. Словенска друштва (словенски комитети) су друштвено-политичке и добротворне организације у Русији, које су се појавиле средином 19. и почетком 20. вијека. Формирани су послје кримског рата (1853–1856) ради указивања разних помоћи народима који су се налазили под турским и аустроугарским јармом. Рад словенских комитета (друштава) био је прожет идејама панславизма и првобитно су имали подршку царске владе „Большая энциклопедия“, Москва, 1976, том 23, стр. 551).

установити мјесто гдје је Паренсов рад штампан). Насловни лист не постоји ни на примјерку сепарата који је Душан Мартиновић пронашао (и описао) у Библиотеци „Кирил и Методиј“ у Софији.²

Делегацију је одредио руски цар Никола II (цар 1894–1917. Стријељан 1918). За свога замјеника одредио је великог књаза Николаја Николајевича. Књаза су пратили његова супруга Анастасија (кћерка краља Николе) и син Сергеј. Остали чланови делегације: пјешадијски генерал П. Паренсов, управник Двора Николаја Николајевича пуковник Ровстовцев, коњички капетан барон Вољф, ађутант пуковник Нирод и љекар Малама.

Цар Никола II дао је фелдмаршалски жезал Николају Николајевичу да га (у име Цара) уручи краљу Николи. То је, како каже генерал Паренсов: „Царски дар вјерном пријатељу Русије краљу Николи I, господару Црне Горе коју нико и никада није побиједио“ (стр. 16).

Делегација је специјалним возом отпутовала у Црну Гору из мјеста Стрељна 15. августа преко Варшаве и Беча за Ријеку, гдје су стигли 18. августа. Ту су их чекали руски бродови: подморница „Цесаревич“ и крстарице „Богатир“, „Рјурик“ и „Адмирал Макаров“. Велики књаз се са породицом попео на крстарицу „Цесаревич“, генерал П. Паренсов на „Богатир“, а остали на „Рјурик“. У Барски залив допловили су 19. августа у 11 часова. Бродови су се морали зауставити далеко од обале због тога што је море за њих било плитко. Почасном паљбом са бродова поздравили су Црну Гору. Са Барске обале почасном паљбом поздравили су руску флоту. Два грчка брода, усидрена у Барском пристаништу, почасном паљбом поздравили су руске бродове који су им на исти начин одговорили.

Престолонаследник Данило у пратњи руског посланика на Цетињу Арсењева и других од обале јахтом је допловио до подморнице „Цесаревич“. Послије уобичајеног церемонијала у таквим приликама, престолонаследник је госте позвао на доручак у Двору на Тополици. Паренсов је забиљежио да је то био „раскошан европски доручак“ (26). Забиљежио је и то да Црногорци „нијесу скидали очи“ са књаза Николајевича. Био је високог раста и импозантна фигура.

Послије доручка „дивним“ аутомобилима (возачи Италијани) преко Вира и Ријеке Црнојевића отпутовали су за Цетиње. Већ је била ноћ када су стигли. Град је био добро освијетљен. Народ их је дочекао „бескрајним узвицима: живио“. Делегација је одмах примљена у Двор. Краљ и Краљица дочекали су их у сали на спрату. Ту су се упознали и с другим члановима Краљеве породице. У великој сали у приземљу за госте је припремљена вечера. „Вечера је била толико укусна да би задовољила и најстрожи европски укус“ – каже генерал Паренсов.

² Душан Мартиновић, „Прилог 'Црногорској библиографији 1494–1994' на бугарском језику и другим страним језицима у бугарским библиотекама“. Библиографски вјесник, 1986, 3, 9–25. (податак о Паренсовој књизи на 23. страни).

На основу нашег текста види се да је у књизи главна тема о Црној Гори „Долазак руске делегације на Цетиње поводом прогласа Црне Горе за краљевину 15. маја 1910. године.

Делегати су се у току вечере изненадили када су чули да још није су примљене честитке из Петрограда. Цар Никола II 15. августа краљу Николи телеграмом честитао јубилеје (Краљ Никола је у исто вријеме славио педесетогодишњицу владавине и брачног живота) и обавијестио да га је поставио за фелдмаршала руске армије. Истога дана је и велики књаз Николај Николајевич у име гарде и Петроградског војног округа телеграмом послао честитку краљу Николи. Исто је урадио у име руске армије генераллајтнант Поливанов. Испоставило се да је црногорски чиновник који је примио телеграме аустријски агент и да их је намјерно задржао. Међутим, телеграм цара Фрања Јосифа и других дошли су на вријеме (37).

Делегација и њихова послуга (с њима дошла из Русије) смјештени су у згради Министарства војног. „Пажња и предусретљивост наших домаћина била је изванредна; у собама су постављени одлични кревети са краљевском постељином, умиваоници, писаћи прибор – све врсте папира, коверти и бланкети за телеграм. Подови су прекривени ћилимима“ – пише Паренсов. Сваки члан делегације добио је посебну собу. А генерал Паренсов смјештен је у кабинету министра војног генерала Митра Мартиновића (28).

Занимљиво је да је Паренсов пред Славјанским обшчеством прије говорио о двјема сценама пред Двором него о другим, по нашем мишљењу, важнијим збивањима у којима је делегација учествовала. Вјероватно због тога што су обје појаве за њега биле необичне.

Првог јутра у 7 часова Паренсов је видио пред Двором око 100–150 људи (и жена) који су махали капама и викали „Живио“. То је трајало 15–20 минута. За то вријеме краљ Никола био је на балкону. Паренсову су објаснили да свако јутро (када је Краљ на Цетињу) у 7 часова скупи се народ да поздрави Господара. Дешавало се, рекли су Паренсову, да Краљ када некога препозна у гомили пита да ли му је што потребно. „Не“ – гласио је одговор. „Давно те нијесам видио па сам дошао да видим да ли си добро“ (29–30).

Други случај. Испред Министарства војног налазио се бријест (посјечен када је постављан споменик краљу Александру I Карађорђевићу) под којим је краљ Никола често сједио и доносио пресуде на жалбе Црногораца. Једног дана око 15 часова Паренсов је видио једно такво суђење. Краљ се из Двора упутио на „историјском дубу“, око којег се окупило 20–30 људи. Два перјаника носила су фотељу коју су поставили испод бријеста. Из групе су се издвојила два Црногорца – тужитељ и оптужени. Оптужени је пред судом изгубио спор, али се с тужиоцем договорио да ствар изнесу пред Краља. „Краљ је саслушао тужбу, питао нене свједоке који су се налазили у групи и ренао да он сада не може ништа урадити. Судови које је установио ствар су ријешили и крај. Видећи тужно лице онога који је изгубио спор рече му: 'Ја ништа не могу промијенити, но, ипак, ме-

ни је тебе жао' и даде му златник. Сви су викали 'живио' и праћен овим узвицима Краљ је отишао" (30).

Узред да напоменемо да је руска делегација од страних гостију који су 15. августа присуствовали прослави затекла руског великог књаза Петра Николајевича, његову супругу Милицу (кћерка краља Николе) и њихову кћерку Марину, грчког престолонаследника Константина и принца Јосифа Батенбершког за којим је удата кћерка краља Николе Ана.

„Гранд хотел“ (најстарији и најбољи хотел на Цетињу) био је пун наших и страних гостију, међу којима су били и новинари. У хотелу су се хранили официри цетињског гарнизона. Око петнаест часова Краљ се из Двора упути пјешке у хотел. За њим су ишли два перјаника и носили фелдмаршалски жезал. Краљ је ушао у салу у којој су били официри. Када су му рекли да су сви ручали, рекао је да се однесе посуђе и столови покрију чистим столњацима. Извадио је жезал из футроле и показујући га официрима рекао: „Ево што ми је поклонио руски цар“. Пољубио га, ставио на сто и рекао официрима: „Приђите један по један и погледајте“. Сви су официри пристојно прилазили и љубили жезал. Када су завршили краљ је питао: „Јесте ли сви видјели“, и последије одговора „Сви, сви, живио“ – напустио је хотел (30–31).

Свечано уручивање жезла краљу Николи требало је обавити на Обилића пољани, пред војском. Али због кише морало се од тога одустати. Тај чин је обављен у Скупштини Црне Горе, пред представницима црногорске и руске војске (морнарима).

Послије уручивања жезла, по жељи краља Николе, „пред многобројном публиком“ побратимили су се престолонаследник Данило и генерал Паренсов. Краљ је присутнима рекао: „То што сте сада видјели значи братство Русије са Црном Гором“ (31).

У част руске делегације одржана је војна парада на Обилића пољани. Због кише за посматраче параде постављен је шатор. Дошао је краљ Никола, његов син Петар, руска делегација, дипломатски кор и други позвани гости. У паради је учествовала Цетињска дивизија. Марширала је пољска и брдска артиљерија. Краљ је параду жезлом поздрављао. А последије параде жезал је показивао дипломатском корпусу и гостима позваним на параду (32–33).

Послије параде руска делегација позвана је у Војни стан, на доручак. У ствари, то је била закуска, јер је министар војни Митар Мартиновић свечани доручак припремио у „Гранд хотелу“ – за делегацију и представнике персонала са руских бродова којима је допутовала делегација. На закуски су били виши и нижи црногорски официри са министром војним Митром Мартиновићем на челу, руски официри, делегати руског Петнаестог стрељачког батаљона, морнари руске ескадре. Паренсов напомиње да су за ту прилику собе у насарни биле изванредно уређене.

Први је министар Митар Мартиновић, држећи пехар у руци, одржао поздравни говор. Одговорио је генерал Паренсов. Послије њих и други су одржали „врло искрене и врло ватрене“ говоре. Паренсову се највише допао говор генерала Јанка Вукотића. На крају поново је говорио генерал Паренсов. Ево шта о томе каже: „У овом завршном говору рекао сам да братска трпеза, која је тек завршена, подсјећа ме на оно срећно вријеме када сам командовао дивизијом на граници Русије . . . Подсјећа ме на друге трпезе када сам се обраћао мени потчињеним официрима шесте коњичке дивизије. Говоре сам увијек завршавао једном и истом здравицом послије које говори и здравице нијесу допуштане: 'Да ми живимо и да он погине'. Нико није питао ко је то он. Сви су знали да је то уопште 'непријатељ' Русије. И сада сам се обратио присутним црногорским војним личностима. Поновио сам ову здравицу без објашњења ко је то 'он'. Тек што сам завршио, представник црногорске војске, министар војни (Митар Мартиновић – прим. моја), а за њим и сви остали, одушевљено повикаше: 'Знамо, знамо!'“ (33).

Послије овога настала је тако рећи експлозија од одушевљења. Црногорски официри дигли су на рукама генерала Паренсова и адмирала Мањковскога, носили по собама поздрављени клицањем присутних „Живио!“. Руски официри и морнари тако су узели принца Петра и носили све до Двора, праћени грађанима који су се задесили на улици.

Као што је напоменуто, министар Митар Мартиновић за руске госте припремио је доручак у „Гранд-хотелу“. Паренсов је сједио између војводе Илије Пламенца и команданта Подгоричке дивизије генерала Михаила Вучинића. Обојица су изгледали „свјежи, бодри и снажни“, каже Паренсов, и поред тога што је Пламенац имао 96, а Вучинић 70 година. „Сви су Црногорци – трезвен народ“, каже Паренсов. „Оне које смо сријетали на цетињским улицама и по путевима Црне Горе задивљавали су нас својом бодрешћу, растом, одличном тјелесном грађом и мушким (храбрим) изгледом. Нијесмо видјели ни изнурене ни испијене, сви су борци“ (34).

На предлог руских морнара у Цетињском Манастиру одржан је помен руском адмиралу Сењавину, руским и црногорским војницима који су се 1806. под командом владара митрополита Петра I Петровића борили и погинули у борби против Француза у Боки Которској. Адмирал Дмитриј Николаевич Сењавин (1763–1831) није погинуо у Боки Которској. Био је адмирал руске флоте у Јонском мору. Допловио је са бродовима у Боку Которску да Црногорцима, Бокељима и Русима помогне у борби против Француза. Међутим, релативно брзо морао се вратити. Наиме, турска војска под командом Али-паше од Јањине напала је јонска острва. Сењавин са бродовима (оставио је само три) пожурио је из Боке да се супротстави турској најезди. Сењавин је умро природном смрћу 1831.³

3 „Большая энциклопедия“, Москва 1976, том 23, стр. 271.

Помену су присуствовали краљ Никола и два његова сина – Мирко и Петар, велики књаз Николај Николаевич и његова свита, руски морнарски официри и морнари. Митрополит Митрофан Бан због болести није био на помену. Чинодјејствовала су четири руска свештеника који су за то специјално дошли из Барског залива, гдје су усидрени њихови бродови који су довели руску делегацију.

Говорећи о помену Паренсов је у исто вријеме критиковао погрешну политику Русије, односно цара Александра I, према Црној Гори 1814. године. Као што је познато, Александар I из Париза (гдје се налазио после побједи Русије над Француском) преко Сава Пламенца послао је писмо митрополиту Петру I Петровићу да Црна Гора преда Боку Аустрији. Паренсов поводом тога каже: „Треба само помислити ако би тада Котор, Дубровник и морска обала – остали за Црну Гору, а то је било 1814. г., Црна Гора би управљала морем, ми би тамо били као код куће а Аустрија не би окупирала ни анектирала Босну и Херцеговину“ (8).

На историчарима је да оцијене да ли је ово мишљење генерала Паренсова научно оправдано.

Паренсов се укратко осврнуо на пуковника Николаја Михајловича Потапова, који је осам година на Цетињу у својству руског војног аташеа Главног руског штаба. Истакао је да Потапов ужива велико повјерење и поштовање грађана Цетиња, Краља и краљевске породице. Њему је повјерено да изради „Закон о устројству војске“ у Црној Гори. Црногорска скупштина га је без измјене крајем 1908. и почетком 1909. примила, Краљ потписао и одмах је ступио на снагу (35).

Паренсов је после помена са неким члановима делегације аутомобилом пошао на Крстац, одакле су посматрали Боку Которску. Имали су намјеру да посјете Котор, али како нијесу имали писмену дозволу од аустријске власти морали су одустати.

Двадесет петог августа – после седам дана проведених на Цетињу – делегација је отпутовала за Бар, одакле ће наставити пут за Русију. За Бар су отпутовали и краљ Никола и друге личности – да испрате госте. Паренсов истиче да је испраћај био свечанији од доласка.

Двадесет шестог – рано изјутра – на Барско пристаниште дошли су краљ Никола, престолonasљедник Данило, принц Петар (Мирко је остао на Цетињу да замјењује оца и да прима делегације које су још пристизале), велики књаз Николај Николајевич са супругом Анастасијом, велики књаз Петар Николаевич са супругом Милицом, кнегиње: Марина Петровна и Јелена Георгијева Романовскаја и Сергеј Георгијевич, књаз Романовски. Праћени почасном паљбом са руских бродова и обале, Краљ, високе личности и позвани црногорски официри ушли су на подморницу „Цесаревич“. Књаз Николајевич у име цара Николе II припремио је свечани доручак. За вријеме здравице у част краља Николе, „новог фелдмаршала руске армије“, одјекнула је почасна паљба са руских бродова. Чим

су Краљ, његова породица и свита сишли са подморнице, руска ескадра отпловила је за Ријену, одакле ће руска делегација возом, преко Беча и Варшаве, отпутовати за Петроград.

Делегација се 28. августа задржала у Бечу. Паренсов је посјетио руског посланика у Бечу Урусова. Очекивао је да ће га посланик питати о Црној Гори и јубилеју, али то њему није падало на памет. Када је Паренсов почео о томе разговор, Урусов му је дрско рекао: „Шта ваша Црна Гора; све једно њу Аустрија држи за грло“ (44).

Види се да је Урусов више волио Аустрију него Црну Гору. Овакав његов иступ заболио је Паренсова и о њему, као немилком случају, говорио је пред Славјанским обшчеством у Петрограду.

ПРЕСТОЛОНАСЉЕДНИК ДАНИЛО

Престолонаследник Данило је тешко оклеветан. Клевета је у Русији примљена као истина. О њој се много говорило и писало у руској штампи. Пет година је Данило под њеним теретом. Све док није генерал Паренсов у септембру 1910 – тј. после повратка из Црне Горе – пред руском јавношћу доказао да је невин. Иначе, он је имао високо мишљење о Данилу као човјену. „Престолонаследник Данило је несумњиво човјек паметан, образован, до крајности уздржан и сконцентрисан“ (39) каже Паренсов. Овим као да је хтио рећи да један овакав човјек не може урадити то због чега је оклеветан.

Ево о чему је ријеч. Италија је у Подгорици изградила Фабрику дувана (монопол дувана по уговору уступљен је Италији). Свечано отварање Фабрике заказано је за 17. мај 1905. Краљ Никола није био у Црној Гори. Замјењивао га је престолонаследник Данило, који је умјесто оца пошао у Подгорицу да присуствује отварању Фабрике. У Подгорици га је дочекала почасна стража.

Русија је била у рату с Јапаном (1904–1905). Јапански адмирал Того је 14. маја 1905. поразио руску флоту код Цушима (јапанско острвље између Кореје и Јапана на улазу у Јапанско море), којом је командовао адмирал Рождественски. Вијест о овоме на Цетиње је стигла 15. маја увече. Отварање Фабрике није се могло одложити. Италијани и други гости били су на путу, а неки су били стигли у Котор.

На Цетињу није био руски посланик. Замјењивао га је млади и неискусни руски дипломата. Телеграмом је тражио да војска не учествује приликом отварања Фабрике. Њено учешће није било предвиђено. Црна Гора је сваки пораз (и побједу) Русије осјећала као свој пораз. Тако је било и овом приликом. Због тога је отварање Фабрике било врло скромно.

„На банкету одржаном после отварања Фабрике није било никаквих здравица осим оних које одговарају догађају и престолонаследник

Данило никада није наздрављао Јапанцима, никада није пио за здравље адмирала Того“ (41), тврди генерал Паренсов.

„Послије ручка, када су стојећи пили кафу и ликер, престолонаследник Данило је разговарао с двојема особама. Размјењујући мишљење о Цушими и анализирајући ово искључиво с војне тачке гледишта, повољно је оцијенио одлуке и активности адмирала Того. Ово одобравање никако не значи ни радости, ни славље, тим прије није изражавало злурадост или исмијавање. Једноставно оно је значило 'како су вјешто дјејствовали Јапанци', тј. у датом случају употријебљени су изрази које ми сами употребљавамо када говоримо о сличним акцијама нашег непријатеља“ (41–42), наглашава Паренсов.

Међутим, вијести које су допрле до Цетиња, односно Руског посланства, о ономе што се збивало у Подгорици приликом отварања Фабрике дувана биле су потпуно погрешне. „Почасна стража порасла је у војну параду, а разговор за вријеме кафе у здравицу и то зловну, и још пред црногорском војском“ (42). То значи да је, како каже генерал Паренсов, „на свечаном банкету наследник црногорског пријестоло Данило, у вријеме када је читава Русија била у дубокој тузи, у присуству високих војних личности и странаца, последице војне параде и пред војском, подигао пехар у част јапанске флоте и пио за здравље адмирала Того“ (42).

Међутим, вијести које су допрле до Цетиња, односно руског дипломате, о ономе што се збивало у Подгорици приликом отварања Фабрике биле су потпуно погрешне. Руски дипломата није провјеравао да ли су тачне. Једноставно послао их је у Русију без било какве исправке. Вијест је у Русији примљена с огорчењем. Негодовала је и протестовала, убијена да су њена најсветија осјећања повријеђена.

Паренсов излагање о Црној Гори овако завршава: „Напуштајући Црну Гору, достојну сваке пажње и потпуног саосјећања, однио сам углавном само једну жељу да се с њом у Русији ближе упознају; однио сам и осјећање да је још једном посјетим“ (50).

У књизи се налазе два–три погрешна податка из црногорске историје. Паренсов каже да је краљ Никола учио гимназију у Дубровнику (9). Он се, међутим, школовао у Трсту и Паризу. За књаза Данила каже да је погинуо у Котору 1859. године (8). Данило је погинуо 1. августа 1860. године. Наводи се да је јубиларне 1910. положен камен–темељац за цркву на Ђипуру, што је погрешно.

Књига генерала Паренсова „На торжествима у Черногорији и софийском съезде“ тематски улази у састав монтеградине.

Јован Јовановић